

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΟΙΗΣΗ

(οι διαφάνειες 6,8,9,10,12,13,14,15 περιέχουν πληροφορίες που δεν εξετάζονται στις πανελλήνιες)

ΠΟΙΗΤΗΣ & ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ

Ποιητής και ποιητικό υποκείμενο είναι διαφορετικές οντότητες που ενίοτε ταυτίζονται.

- **Ποιητής:**
 - Είναι βιολογική οντότητα, υπαρκτή. Είναι ο δημιουργός του ποιήματος.
- **Ποιητικό υποκείμενο:**
 - Είναι το προσωπείο του ποιητή, μέσω του οποίου εκφράζει σκέψεις, συναισθήματα, εμπειρίες και βιώματα. Είναι το πρόσωπο που μιλάει,
 - άλλοτε ως «εγώ» και
 - άλλοτε το «εμείς» (= συλλογικό ποιητικό υποκείμενο)

ΦΩΝΗ

- Μέσω της φωνής του ποιητικού υποκειμένου ο ποιητής εκφράζει:
 - **προσωπικό βίωμα** (αντικατοπτρίζει το εγώ του ποιητή).
*Δεν ξέρω -μην περιμένεις κι από μένα πολλά-
τόσα έζησα τόσα έμαθα τόσα λέω
κι απ' όσα διάβασα ένα κρατάω καλά:
(Θα ρθει καιρός, Κατερίνα Γώγου)*
 - **συλλογική σκέψη ή αίσθηση** (αντικατοπτρίζει τις σκέψεις μιας ολόκληρης κοινότητας ανθρώπων).
*Και τη δουλειά
θα τη διαλέγουμε
δε θα 'μαστέ άλογα να μας κοιτάνε στα δόντια.
(Θα ρθει καιρός, Κατερίνα Γώγου)*
 - Στο πλαίσιο ενός ποιήματος ενδέχεται να υπάρχουν περισσότερες από μια φωνές που διαλέγονται ή και συγκρούονται.

ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΜΟΝΟΛΟΓΟΣ

- Τεχνική στην ποίηση όπου:
 - Ένα πρόσωπο (ομιλητής-ποιητικό υποκείμενο) εκφέρει τον λόγο, από τον οποίο αποτελείται ολόκληρο το ποίημα.
 - Ένα πρόσωπο (ομιλητής-ποιητικό υποκείμενο) αναπτύσσει διάλογο και κάποια αλληλεπίδραση με κάποιο άλλο ή άλλα πρόσωπα. Το πρόσωπο ή τα πρόσωπα με τα οποία επικοινωνεί το ποιητικό υποκείμενο γίνονται γνωστά στον αναγνώστη μέσα από τις νύξεις του ποιητικού υποκειμένου.
 - Μέσω του δραματικού μονολόγου αποκαλύπτεται η ιδιοσυγκρασία και ο χαρακτήρας του ομιλητή-ποιητικού υποκειμένου.
 - Στον δραματικό μονόλογο το ποιητικό υποκείμενο μπορεί να:
 - απευθύνεται στον εαυτό του.
 - απευθύνεται σε έναν φανταστικό ή πραγματικό ακροατή.
 - απευθύνεται στον αναγνώστη.

*Να φυλάξεις μοναχά
σε μια μεγάλη φιάλη με νερό
λέξεις κι έννοιες σαν κι αυτές
απροσάρμοστοι - καταπίεση - μοναξιά - τιμή - κέρδος - εξευτελισμός
για το μάθημα της ιστορίας.
(Θα ρθει καιρός, Κατερίνα Γώγου)*

ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ

Στίχος είναι η γραμμή, αράδα γραπτού κειμένου, του ποιήματος.

- άλλοτε τηρείται η αρχή της ισομετρίας, δηλαδή το νόημα να ολοκληρώνεται μέσα στον ίδιο στίχο
 - Π.χ.
Λάμπουν τα χιόνια στα βουνά
λάμπουν και στα λιβάδια
- άλλοτε υπάρχει διασκελισμός, δηλαδή το νόημα να συνεχίζεται και να ολοκληρώνεται στον επόμενο στίχο
 - Π.χ.
Είμαστε κάτι ξεχαρβαλωμένες
κιθάρες. Ο άνεμος, όταν περνάει,
στίχους, ήχους παράφωνους ξυπνάει
στις χορδές που κρέμονται σαν καδένες
(Κ. Καρυωτάκης, Είμαστε κάτι...)

Εδώ το νόημα του 1^{ου} στίχου ολοκληρώνεται στην αρχή του 2^{ου}. Ο διασκελισμός αναδεικνύει «όλα τα αισθήματα της διάλυσης και του πόνου, που διακατέχουν την ψυχή του ποιητή.», όπως αναφέρεται στο εισαγωγικό σημείωμα του σχολικού βιβλίου «Νέα Ελληνική Λογοτεχνία » της Β' Λυκείου

ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ

- **ΣΥΛΛΑΒΗ:** Συλλαβή είναι το τμήμα της λέξης που τα στοιχεία του προφέρονται μαζί και ακούγονται σαν ένας φθόγγος. Στην ελληνική γλώσσα αποτελείται τουλάχιστον από ένα φωνήεν ή δίφθογγο, είτε μόνα τους είτε σε συνδυασμό με ένα ή περισσότερα σύμφωνα. Μια λέξη αποτελείται από τουλάχιστον μια συλλαβή.
- **ΠΟΔΑΣ:** ζεύγος τονισμένης (μακράς) και άτονης (βραχείας) συλλαβης
 - αχός / βαρύς / ακού / γεται (οι δεύτερες συλλαβές τονίζονται περισσότερο)
 - *Στον κάθε πόδα μπορεί υπάρχουν και τρεις συλλαβές: στων ψαρών / την ολό / μαυρη ρά / χη*
- **ΤΟΜΗ:** Το σημείο του στίχου στο οποίο παρατηρείται φυσικό σταμάτημα της φωνής στα μισά του στίχου, βάσει νοήματος.
 - Φρέσκος μπροστά | μου τόσο ζεις,
 - τόσο η καρδιά μου | εσέ σιμώνει
- **ΗΜΙΣΤΙΧΙΑ:** Τα δύο μέρη στα οποία χωρίζει η τομή τον στίχο
 - Φρέσκος μπροστά | μου τόσο ζεις,
 - α' ημιστίχιο | β' ημιστίχιο

ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ

- **ΣΤΡΟΦΗ:**

- Το ρυθμικό σύνολο από περισσότερους στίχους, που συνήθως περικλείει ολοκληρωμένο νόημα. Ο αριθμός των στίχων ανά στροφή προσδιορίζει και το όνομά της: έτσι, έχουμε στροφές δίστιχες, τρίστιχες (τερτσέτα), τετράστιχες (κουαρτέτα) κτλ.

Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαθιού την τρομερή,
σε γνωρίζω από την όψη α'
που με βιά μετράει τη γη. στροφή

Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά,
και σαν πρώτα ανδρειωμένη β'
χαίρε, ω χαίρε Ελευθεριά! στροφή

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΧΟΥ

- **ΒΑΣΕΙ ΑΡΙΘΜΟΥ ΜΕΤΡΩΝ:**

- καταληκτικοί: αποτελούνται από ορισμένο αριθμό μέτρων και δεν περισσεύει καμία συλλαβή.
 - Εύπνα δρο|σιά της αυ|γής και φε|γγάρι:
(ενδεκασύλλαβος, το -ιά- στο «δροσιά» έχει υποστεί συνίζηση, παροξύτονος και καταληκτικός)
 - ακατάληκτοι: όταν περισσεύει συλλαβή
 - Μου φαίνεται πως πάω και ταξιδεύω
 - Στην ερμιά του πελάγου εις τ' όνειρό μου· (περισσεύει το «μου»)

- **ΒΑΣΕΙ ΤΟΝΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΣΥΛΛΑΒΗΣ:**

- Οξύτονος: Σαράντα παληκάρια από τη Λεβαδιά...
- Παροξύτονος: Ο Διγενής ψυχομαχεί κ' η γη τότε τρομάσσει...
- Προπαροξύτονος: Τον άγγελο...

- **ΒΑΣΕΙ ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑΣ:**

- Ομοιοκατάληκτος:
Μου φαίνεται πως πάω και ταξιδεύω
Στην ερμιά του πελάγου εις τ' όνειρό μου·
Με το κύμα, με τς' ανέμους παλεύω
Μοναχή, και δεν είσαι εις το πλευρό μου
(Διονύσιος Σολωμός, Λάμπρος, «Τόονειρο της Μαρίας»)
- Ανομοιοκατάληκτος:
Τον άγγελο
τον περιμέναμε προσηλωμένοι τρία χρόνια
κοιτάζοντας πολύ κοντά
τα πεύκα το γιαλό και τ' άστρα
(Γ. Σεφέρης, «Μυθιστόρημα»)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΧΟΥ

● ΒΑΣΕΙ ΜΕΤΡΟΥ:

- **ιαμβικός *** Αχός| βαρύς |ακού|γεται |πολλά |ντουφέ|κια πέ|φτουν δεκαπεντασύλλαβος, γιατί το -ια- στο «ντουφεκια» συμπροφέρεται σε μια συλλαβή, λόγω συνίζησης, παροξύτονος και καταληκτικός.
- **τροχαϊκός** Σε γνω|ρίζω α|πο την |κόψη οκτασύλλαβος, γιατί το -ω α- στο «γνωρίζω από» συμπροφέρεται σε μια συλλαβή, παροξύτονος και καταληκτικός.
- **αναπαιστικός** Στων Ψαρών| την ολό|μαυρη ρά|χη δεκασύλλαβος, παροξύτονος και καταληκτικός.
- **δακτυλικός** Ξύπνα δρο|σιά της αυ|γής και φεγ|γάρι ενδεκασύλλαβος, το -ιά- στο «δροσιά» έχει υποστεί συνίζηση, παροξύτονος και καταληκτικός.
- **αμφιβραχικός / μεσοτονικός** Τα πρώτα μου| χρόνια |τ' αξέχα|στα δεκατρισύλλαβος, γιατί το -ια- στο «χρόνια» έχει υποστεί συνίζηση, παροξύτονος και καταληκτικός.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΣΤΙΧΟΥ

● ΒΑΣΕΙ ΑΡΙΘΜΟΥ ΣΥΛΛΑΒΩΝ:

- 5σύλλαβος

Μεσ το βιβλίο

σκυμμένα μάτια

και δε διαβάζω (Κωστής Παλαμάς, «Γύρω η μαυρίλα»).

- 8σύλλαβος

Σε γνωρίζω από την κόψη

του σπαθιού την τρομερή (Διονύσιος Σολωμός, «Ύμνος εις την ελευθερίαν»)

- 11σύλλαβος

Μου φαίνεται πως πάω και ταξιδεύω

Στην ερμιά του πελάγου εις τ' όνειρό μου·

Με το κύμα, με τς' ανέμους παλεύω

Μοναχή, και δεν είσαι εις το πλευρό μου (Διονύσιος Σολωμός, Λάμπρος, «Το όνειρο της Μαρίας»)

- 12σύλλαβος (βυζαντινός)

Σαράντα παληκάρια από τη Λεβαδιά

πάνε για να πατήσουν τη Δρομοπολιτσία (Δημοτικό)

- 15σύλλαβος ομοιοκατάληκτος

Του Κύκλου τα γυρίσματα, που ανεβοκατεβαίνουν,

και του Τροχού, που ώρες ψηλά κι ώρες στα βάθη πηαίνουν·

και του Καιρού τα πράματα, που αναπαημό δεν έχουν, μα στο Καλό κ' εις το Κακό περιπατούν και τρέχουν».

- 15σύλλαβος ανομοιοκατάληκτος (πολιτικός)

Ο Διγενής ψυχομαχεί κ' η γη τότε τρομάσσει.

Βροντά κι' αστράφτει ο ουρανός και σειέτ' ο απάνω κόσμος,

κι' ο κάτω κόσμος άνοιξε και τρίζουν τα θεμέλια,

κ' η πλάκα τον ανατριχιά πως θα τότε σκεπάση,

πως θα σκεπάση τον αϊτό τση γης τον αντρειωμένο

ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ

- Αν υπάρχει ομοιοκαταληξία, τότε αυτή τονίζει, δίνει έμφαση στο μεταδιδόμενο νόημα. Η ηχητική ομοιότητα προσελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη δίνοντας έμφαση στους όρους που ομοιοκαταληκτούν.
 - Π.χ.
Είμαστε κάτι ξεχαρβαλωμένες
κιθάρες. Ο άνεμος, όταν περνάει,
στίχους, ήχους παράφωνους ξυπνάει
στις χορδές που κρέμονται σαν καδένες
(Κ. Καρυωτάκης, Είμαστε κάτι...)
- Αν δεν υπάρχει ομοιοκαταληξία, τότε η απουσία της παραπέμπει στην μοντέρνα ποίηση και την τάση απελευθέρωσης από δεσμευτικούς κανόνες.
 - Π.χ.
τούτη η εποχή
του εμφυλίου σπαραγμού
δεν είναι εποχή
για ποίηση
κι' άλλα παρόμοια:
(Νίκος Εγγονόπουλος, Ποίηση
1948)

ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ

ΖΕΥΓΑΡΩΤΗ

Ο πρώτος στίχος ομοιοκαταληκτεί με το δεύτερο, ο τρίτος με τον τέταρτο, ο πέμπτος με τον έκτο κτλ
Συ που κόσμους κυβερνάς
και ζωή παντού σκορπάς.
Άκου τούτη τη στιγμή
των παιδιών σου τη φωνή

ΣΤΑΥΡΩΤΗ

Σε τετράστιχο ο πρώτος με τον τέταρτο και ο δεύτερος με τον τρίτο.
Από φλόγες η Κρήτη ζωσμένη
τα βαριά της σίδερα σπα
και σαν πρώτα χτυπιέται χτυπά
και γοργή κατεβαίνει . (Πολέμης)

ΠΛΕΚΤΗ

Μέσα σ' ένα τετράστιχο, ο πρώτος με τον τρίτο και ο δεύτερος με τον τέταρτο.
Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαθιού την τρομερή
σε γνωρίζω από την όψη
που με βια μετράει την γη. (Σολωμός)

ΖΕΥΓΑΡΟΠΛΕΚΤΗ

Μέσα σ' ένα εξάστιχο, ο πρώτος με το δεύτερο, ο τέταρτος με τον πέμπτο και ο τρίτος με τον έκτο.
Συμμαζεμένο, ντροπαλό,
σαν караβάκι στο γιαλό,
κατάλευκο καλύβι
μες σ' όλο πράσινα κλαριά
τη χιονισμένη του θωριά
μια δείχνει και μια κρύβει. (Δροσίνης)

ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ

ΑΝΑΜΙΚΤΗ / ΕΛΕΥΘΕΡΗ

Όταν οι στίχοι έχουν και ζευγαρωτή και πλεχτή ή σταυρωτή ομοιοκαταληξία.

Αν ήμουν φτερωτό πουλί
με την λαλιά την πιο καλή
το σύμπαν θα ξυπνούσα
Αν ήμουν μια λουλουδιά
την πιο καλή μυρωδιά
στο σύμπαν θα σκορπούσα

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ

Σε μερικά ποιήματα βρίσκεται και στον ίδιο στίχο ομοιοκαταληξία.

καράβια πρωτοτάξιδα
δίχως κατάρτια, ξάρτια, μες στα πλάτια
της θάλασσας, που δέρνει-τα ακυβέρνητα
(Μαλακάσης)

ΑΝΑΚΑΤΗ

Χωρίς ορισμένη σειρά.
«Και παραπέρα ακόμα
στου δρόμου που περνούσα
τ' αυλάκι,
ψυχή μαυρομαλλούσα
του θανάτου είχε πει
το φαρμάκι,
θολόνερο είχε στρώμα ακαι ταφή».
(Κ. Παλαμάς)

ΑΝΤΙΛΛΑΛΟΣ

Ο δεύτερος στίχος όχι μόνο ομοιοκαταληκτεί με τον πρώτο, αλλά περιέχεται κι ολόκληρος μέσα σ' αυτόν.
πάρε φωτιά και κάψε με κι αντάμα με τη
στάχτη μου
τ' άχτι μου
(Εφταλιώτης)

ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ

ΣΥΝΗΧΗΣΗ

οι δυο στίχοι που ομοιοκαταληκτούν παρουσιάζουν πλήρη ηχητική ομοιότητα.

**Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαθιού την τρομερή
σε γνωρίζω από την όψη
που με βία μετράει τη γη.**

ΟΜΟΙΟΤΕΛΕΥΤΟ

Από την εποχή του Ομήρου παρατηρείται ότι στα διάφορα κείμενα (πεζά, ποιητικά και ρητορικά) είναι δυνατόν κάποιες λέξεις να ομοηχούν στο καταληκτικό τους μέρος. Αυτή η ομοηχία άλλοτε είναι συμπτωματική, άλλοτε σκόπιμη και ονομάζεται ομοιοτέλετο.

- Γιαννιώτικα, σμυρνιώτικα, πολίτικα
 - και βογκάει και βαριά μοσχοβολάει
 - κι όλο αρχίζει, γυρίζει, δεν τελειώνει
- Κωστής Παλαμάς

ΡΙΜΑΔΑ

Ο όρος «ριμάδα» παραπέμπει στη ρίμα, την ομοιοκαταληξία. Χρησιμοποιείται για να δηλώσει ένα ζεύγος στίχων το οποίο ομοιοκαταληκτεί και συνήθως γράφεται σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο. Επειδή οι στίχοι που ομοιοκαταληκτούν είναι δύο, ονομάζεται και «δίστιχο» ή «λιανοτράγουδο». Ως ριμάδα χαρακτηρίζεται και ένα μακροσκελές ποίημα, συνήθως αφηγηματικού χαρακτήρα και λαϊκής προέλευσης, το οποίο είναι γραμμένο σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο και σε δίστιχα που ομοιοκαταληκτούν.

ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΡΚΤΟ

Ομοιοκάταρκτες είναι οι λέξεις που αρχίζουν με τον ίδιο φθόγγο ή με την ίδια συλλαβή.

Ομοιοκάταρκτο σχήμα μπορεί να χαρακτηριστεί η παρήχηση κατά την οποία πολλές λέξεις ή συλλαβές αρχίζουν με τον ίδιο φθόγγο.

χίλιοι Χιώτες, νησιωτική νόσος

ΜΕΤΡΟ:

Στην ελληνική προσωδία το **μέτρο** είναι η σταθερή εναλλαγή βραχειών ή μακρών συλλαβών που έχει δύο διαφορετικούς χρόνους.

ΙΑΜΒΙΚΟ: Το ιαμβικό μέτρο περιλαμβάνει δυο συλλαβές από τις οποίες τονίζεται ή δεύτερη. (υ_).

Την ει | δα την | ξανθού | λα

υ _ , υ _ , υ _ , υ

«Ξανθούλα» τού Σολωμού

ΑΝΑΠΑΙΣΤΙΚΟ: Το αναπαιστικό μέτρο αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες τονίζεται η τελευταία, ενώ οι δυο πρώτες είναι άτονες (υυ_).

Στων Ψαρών | την ολό | μαυρη ρά | χη

υ υ _ , υ υ _ , υ υ _ , υ

«Η καταστροφή των Ψαρών» του Σολωμού

ΤΡΟΧΑΪΚΟ: Το τροχαϊκό μέτρο περιλαμβάνει δυο συλλαβές, όπου τονισμένη είναι η πρώτη συλλαβή και άτονη η δεύτερη (_υ).

Σε γνω | ρίζω α | πό την | κόψη

_ υ , _ υ , _ υ , _ υ

«Ύμνος εις την Ελευθερίαν» του Σολωμού

ΔΑΚΤΥΛΙΚΟ: Το δακτυλικό μέτρο περιλαμβάνει τρεις συλλαβές, αλλά τονίζεται η πρώτη, ενώ οι δυο επόμενες μένουν άτονες (_υυ).

Αχ και να | γύριζαν, | να 'ρχονταν | πίσω

_ υ υ , _ υ υ , _ υ υ , _ υ

«Χαμένα Χρόνια» τού Πολέμη

ΑΜΦΙΒΡΑΧΥ/ ΜΕΣΟΤΟΝΙΚΟ

Το αμφίβραχυ ή μέτρο μεσοτονικό παρατηρείται όταν ο πόδας περιλαμβάνει τρεις συλλαβές, από τις οποίες τονίζεται η μεσαία (υ_υ).

Τα πρώτα | μου χρόνια | τ' αξέχα | στα τα 'ζη | σα

υ_υ, υ_υ, υ_υ, υ_υ, υ